

Življenje rjavega medveda pod vplivom ljudi

Besedilo: Maja Mohorovič

Rjavi medvedi (*Ursus arctos*) so v gozdno-kulturni krajini, kakršna je tudi Slovenija, podvrženi številnim dejavnikom človeškega izvora. Poznavanje in razumevanje odzivov te karizmatične zveri na človeka in njegove aktivnosti sta ključnega pomena za dolgoročno uspešno sobivanje s to vrsto in posledično za njeno ohranitev.

Medvedi so vsejedi, vendar kar do 95 % prehranskih potreb zadovoljijo z uživanjem rastlinske hrane. So tipični prehranski oportunisti in v danem trenutku od razpoložljive hrane izberejo tisto, ki je dostopna v največjih količinah in ima največjo hranilno vrednost. Zaradi velikega telesa, visokih energijskih potreb in strukture prebavnega trakta, skozi katerega velik del rastlinske hrane preide slabo prebavljen, mora medved dnevno zaužiti velike količine hrane. Tako ni presenetljivo, da dobršen del aktivnosti rjavega medveda predstavlja prav prehranjevanje in da za zadovoljitev svojih potreb potrebuje obsežna območja.

Rjavi medvedi se v splošnem človeku izogibajo in se ga bojijo tako nagonsko kot tudi zaradi preteklih negativnih izkušenj. Toda v poseljeni gozdno-kulturni krajini se stikom s človekom težko popolnoma izognejo in so z njim praktično prisiljeni sobivati. Človek s svojimi aktivnostmi (npr. gradnja naselij, prometnic in druge infrastrukture, lov, gozdarske dejavnosti, živinoreja in kmetovanje, rekreacijske aktivnosti in nabiranje gozdnih plodov) vse bolj posega v naravne habitate rjavega medveda. Problematična je zlasti izguba habitata in njegova fragmentacija (npr. drobljenje večjih gozdnih kompleksov na manjše gozdne krpe, ki so med seboj slabše povezane). Zaradi razmeroma majhne reprodukcije lahko medveda v večji meri ogroža tudi smrtnost zaradi človeka (npr. povozi živali, prelov, krivolov).

V Sloveniji in tudi ponekod drugod na območjih gozdno-kulturne krajine praktično ni več dovolj velikih strnjjenih gozdov, da bi lahko posamezen medved preživel popolnoma brez stikov z

ljudmi. V takih okoliščinah medvedi poskušajo najti kompromis med zadovoljitvijo svojih osnovnih življenjskih potreb (hrana in voda, ležišča, brlogi, kritje) in izogibanjem človeku. Pri iskanju optimalne kombinacije obojega se poslužujejo različnih strategij. Prednostno izbirajo tiste dele domačih okolišev, kjer motenj s strani človeka ni oz. jih je manj ter postanejo bolj aktivni v času, ko je človek najmanj aktiven (tj. ponoči). V času človekove aktivnosti (podnevi) pretežno počivajo in se pri tem zadržujejo na območjih, ki jim nudijo več kritja (npr. strmejša pobočja, območja z gostejšo vegetacijo). Človek torej s svojo prisotnostjo in aktivnostmi vpliva tako na razporeditev medvedov v prostoru kot tudi na čas njihove aktivnosti.

Nekatere raziskave iz Skandinavije so pokazale, da se medvedi poleti in jeseni, ko je človekova aktivnost v naravi intenzivnejša (npr. zaradi lova in nabiralništva) in bolj razpršena po večjem območju, zadržujejo na večjih oddaljenostih od naselij kot spomladi. Obenem uporabljajo boljša kritja in so v primerjavi s pomladjo še pogosteje aktivni samo v nočnem času. Tudi sicer so evropski rjavi medvedi pretežno nočno aktivni, kar je še posebej izrazito na območjih, kjer je prisotnih veliko motenj s strani človeka. Podnevi pretežno počivajo (skandinavski rjavi medvedi počitku namenijo približno 12 ur dnevno – 9 ur podnevi in 3 ure ponoči) in se pri tem zadržujejo predvsem na gostejše poraščenih predelih gozdov, ki nudijo boljše kritje, odprtih površinam pa se čez dan izogibajo. Enako smo opazili tudi pri medvedih v Sloveniji. Najbolj aktivni so v mraku in ponoči, z viškom aktivnosti v jutranjih in večernih urah. Pretežni del nočne aktivnosti namenijo prehranjevanju, pri čemer zahajajo tudi na odprte površine (npr. poseke).

Medvedji brlogi se običajno nahajajo na človeku najtežje dostopnih mestih – na višje ležečih in strmejših območjih, odmaknjenih od cest, rekreacijskih poti in druge infrastrukture ter nasploh stran od območij (pogostejše) človekove prisotnosti oziroma aktivnosti. Motenje s

Za zadovoljitev energijskih potreb morajo medvedi dnevno zaužiti velike količine hrane. Pri iskanju hrane v enem dnevu prehodijo tudi po več deset kilometrov (foto: Miha Krofel).

strani človeka lahko v obdobju zimskega dremeža privede do tega, da medved zapusti brlog, kar je še posebej kritično, če gre za samice z mladiči. Mladiči medvedk, ki med zimovanjem zamenjajo brlog, namreč pogosto poginejo. Ker so strmi in bolj poraščeni predeli za medvede zelo pomembni, je priporočljivo, da se ljudje takim predelom na območju prisotnosti medveda izogibamo. Tako tem velikim zverem omogočimo »medveda dostojno življenje«, s tem pa tudi zmanjšamo verjetnost nastanka potencialno nevarnih konfliktov.

Habitucija medveda na človeka (tj. izguba strahu pred človekom) je dandanes pereč problem v mnogih državah. Ker je medved pri iskanju hrane zelo oportunističen in se hitro odzove na nove vire hrane, ni presenetljivo, da relativno hitro odkrije tudi hrano človeškega izvora (npr. krma, klavniški in drugi organski odpadki, nezavarovana ali neustrezno varovana živina in sadovnjaki, čebelnjaki ter poljščine), ki mu je na voljo v bližini naselij, cest, kampov ipd. S ponavljajočim prehranjevanjem s hrano človeškega izvora v bližini človeka medved postopoma izgubi strah pred njim. Takšni (habituirani) medvedi pričnejo sčasoma še pogosteje zahajati v bližino naselij (tudi podnevi), kar vodi do konfliktov. Raziskave v Sloveniji so pokazale, da večino konfliktov med medvedi in ljudmi povzroči le majhen odstotek vseh medvedov – tisti, ki so izgubili strah pred človekom. Tak primer je bil znani medved, ki je bil opremljen s telemetrično ovratnico in poimenovan Rožnik. Podatki so pokazali, da je ta medved aprila 2009 povzročil kar 70 % vseh prijavljenih konfliktov med medvedi in ljudmi v Sloveniji.

Ljudje lahko s pravilnim ravnanjem pomembno zmanjšamo verjetnost nastanka konfliktov, saj dostopnost hrane človeškega izvora močno vpliva na razporejanje rjavih medvedov v prostoru in izgubo strahu pred človekom. Zato je ključno, da se medvedom v čim večji meri omeji dostop do hrane človeškega izvora, še posebej v neposredni bližini poseljenih območij, prometnic, kampov, prostorov za piknike itd. Primeri dobrih praks pri preprečevanju habitucije medveda na človeka (in s tem pri preprečevanju konfliktov) so na primer uporaba t. i. medo-varnih smetnjakov ter zaščita domačih živali in čebelnjakov z električnimi ograjami. Krmišča sicer lahko močno vplivajo na rabo prostora medveda (npr. kjer je več krmišč, so območja aktivnosti medveda

Podnevi se medvedi zadržujejo na človeku težje dostopnih območjih z dobrim varnostnim kritjem (foto: Miha Krofel).

manjša), vendar pa se v slovenski analizi vplivov krmljenja ni pokazalo, da bi krmljenje zmanjševalo zahajanje medvedov v naselja. Izkazalo se je tudi, da raba krmišč ni povezana s stopnjo konfliktnosti medvedov.

Mlajši in manjši medvedi ter medvedke (zlasti tiste z mladiči) se običajno izogibajo večjim odraslim samcem, ki navadno zasedajo od človeka bolj oddaljene habitate. Mlajši medvedi so obenem tudi manj izkušeni pri iskanju hrane kot odrasli medvedi, zato ne preseneča, da poleg medvedk v bližino človeka pogosteje zahajajo ravno oni. Do habitucije na človeka tako večinoma prihaja prav pri mlajših medvedih in samicah, posledično je tudi smrtnost zaradi človeka (npr. trki z vozili, izredni odstrel) pri teh skupinah medvedov večja kot pri preostalih osebkih.

Prometnice, še posebej avtoceste, imajo na medvede precejšen negativni vpliv, saj njihov habitat razdrobijo na več manjših ločenih delov. Rjavi medvedi so okretne in spretno živali, ki zlahka preplezajo marsikatero obcestno ograjo, zato jim pri prečkanju prometnic grozijo povozi. Prečkanja se običajno dogajajo ponoči (izogibanje človeku) na predelih z bujnejšo obcestno vegetacijo, ki medvedu nudi boljše kritje. Povod za prečkanje prometnice je običajno kvalitetnejši habitat, ki medveda čaka na drugi strani prometnice.

Glede na zapisano se zdi, da se medved na prisotnost in aktivnosti človeka

odzove podobno, kot je značilno za odziv plena na plenilca (izogibanje plena pred plenilcem v prostoru in času, sprememba vedenja plena zaradi prisotnosti in aktivnosti plenilca). Je torej rjavi medved po svojem vedenju bolj podoben plenu kot plenilcu? Za odgovor na to in še mnoga druga vprašanja bodo potrebne nadaljnje raziskave. ✂

Večino konfliktov med medvedi in ljudmi povzroči le majhno število vseh medvedov – tisti, ki so izgubili strah pred človekom (foto: Miha Krofel).